
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

PK
8999
X-2517

A
A
0
0
0
9
5
5
8
6
1
0

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

PK
8999
N-2517

AA0009558610

5410

PK
8999
X-2517

AA
0009558610

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

ՎԻԼՅԵԼՄ ՏԵԼԼ

Վ. ՕՍՏՐՈԳՈՐՍԿՈՒ

(ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԻՊ)

Ս. ՊԵՏԵՐՅԱՆԻԿ
(ՊՈՒՇԿԻՆԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ)
1904.

Дозвол. ценз. С.-Петербургъ, 11 Мая 1904 г.

„Пушкинская Скоропечатня“, Лештуковъ, 4.

ՎԻԼՅԵԼՄ ՏԵԼԼ

Եւրոպայի հիւսիսային կողմերում մի ժամանակ ապրում էր մի մեծ ազգ։ Մի քանի տարի իրար ետեից նրանց հացի բերքը լաւ չէր լինում. այս պատճառով ամեն ինչ էլ թանգացաւ։ Մարդիկ հաւաքւեցին, խելք խելքի տւին ու շատ միտք անելուց յետոյ, ծարները կտրած՝ վճռեցին որ վիճակ ձգեն ամեն մի տասը հոգու մէջ. վիճակն ում որ ընկնի, նա թողնի իր հայրենիքն ու գնայ ուր որ ուզում է։ Էլ ուրիշ ճար չկար. հացն այնքան քիչ էր, որ ամենքին հերիք չէր անիլ։

Մի խումբ տղամարդ ու կին, տխուր ու տրտում, դուրս եկան և գնացին դէպի հարաւ։ Նրանք իրանց համար նոր ճանապարհ էին բաց անում, իսկ հարկաւոր եղած տեղը՝ թուրի զօռով էին ճղում և անց կենում։ Վերջապէս, խումբը հասաւ Սլաւիան լեռներին, որոնք ամբողջովի ծածկւած էին թանձր անտառով։

այստեղ վեր եկան մի անմարդաբնակ ձորում, ուր մի նեղ գետակ կար և մի լիճ: Տեղը բերքի կողմից շատ հարուստ էր ու գեղեցիկ, չորս կողմը ձիւնապատ սարերով պատած. բայց այստեղ, որ ասես, մարդու հետք չէր երևում: Միայն լճի ափին մի քոսոտ խրճիթ կար. այնտեղ կենում էր մի նաւավար. եթէ հազարից մէկ մի մարդ պատահէր, նա անց էր կացնում նրան լճի միւս կողմը: Բայց սրանց բաղդիցն էր թէ ինչ, այս անգամ լիճն այնպէս էր ալեկոծւում, այնպէս էր կատաղած, որ անկարելի էր միւս ափն անց կենալ և ոչ ոք էլ իսկի սիրտ չարաց:

Այս նոր եկած ազգը, որ հելլենո էր ասւում, մի լաւ ման եկաւ այս տեղերը և տեսաւ, որ սա անտառներով ու ջրերով շատ հարուստ երկիր է: Դրանից յետոյ հելլենոները մնացին այստեղ ու Շւից անունով մի գիւղ շինեցին: Էհ, որքան քրտինք են թափել նրանք, ի՞նչ ահազին ծառեր արմատահան արել, մինչև որ անանցնելի անտառները մաքրել են ծառերից. էլ ի՞նչ ասես, որ արած չլինեն. ճահիճներ են չորացրել, ժայռեր են կոտրատել ու յարմար ճանապարհներ են բաց արել անդունդների վերևներով. էլ ի՞նչ ասեմ, մի խօսքով, առաջւայ անմարդաբնակ ու լուռ վայրն այժմ

գեղեցիկ ու մարդկանցով լիքը մի տեղ են շինել:

Իսկ երբ հելւետները տեսան, որ տեղը նեղւածք է իրանց, Ռէյն, Ռոնա և Սար գետերի մէջ գտնւած տեղերն էլ բռնեցին. դրանից յետոյ սկսեցին շւեյցարացի ասուել: Ո՛վ գիտէ թէ քանի՜ հարիւր տարիներ էին ապրում նրանք այստեղ, սարերում հօտեր արածացնելով ու թեթեւաշարժ քարայծների ետեւից ընկած, չնայելով որ մարդուս կեանքն այդ տեղերում մի մազից էր կախւած: Հովիւներն ու որսորդները, որոնք իրանց ճակատի քրտինքով ու սեփական արիւնով էին մշակել իրանց նոր հայրենիքը, համարձակ ու աշխատասէր մարդիկ էին. նրանք միայն Աստծուց էին վախենում, էլ ուրիշ ոչ ոքից վախ չունէին: Իրանք քաջառողջ տղամարդիկ ու լաւ նետաձիգներ լինելով, միշտ պատրաստ էին իրանց անձր պաշտպանելու: Ապրում էին իրանց պապենանական սովորութիւններով ու կարգերով: Նրանց հողերովն անց էին կենում հաղար տեսակ ազգութիւններ. այդ ազգերը միշտ ուզում էին նրանց տիրել, իրանց ձեռքի տակը գցել ու իրանց ճորտը դարձնել. բայց շւեյցարացիք, պաշտպանւած լինելով իրանց լաւ ծանօթ բարձր ու ամուր սարերով, կարողացան պինդ

պահել իրանց անկախութիւնը: Աշխարհիս երեսին անկախութիւնից էլ թանգ ու լաւ բան չկար շեյցարացիների աչքում:

Տասներեքերորդ դարում շեյցարացիք երեք առանձին գիւղ, կամ նրանց լեզուով ասած, երեք կանտոն էին կազմում. այդ կանտոններն էին Շւից, Ուրի և Ունտերվալդեն, որոնց կառավարութիւնը, այսպէս ասած՝ ընդհանուր խորհրդի ձեռքին էր: Այդ ընդհանուր խորհրդի համար շեյցարացիք իրանց միջից ընտրում էին պատւաւոր ու փորձառու մարդկանց:

1273 թւականին Գերմանիայում, որ այն ժամանակայ առկենամեծ տէրութիւնն էր Եւրոպայում, թագաւոր նստեց Ռուդոլֆ հաբսբուրգը: Այս Ռուդոլֆ թագաւորը Շեյցարիայում շատ մեծ հողեր ունէր և հէնց երեսայութեան օրերից շեյցարացիք նրան շատ էին սիրում, նրա բարի ու խաղաղ բնաւորութեան համար: Երբ նա թագաւոր դարձաւ, շեյցարացիք իրանց յօժար կամքով նրան իրանց զլխին հովանաւոր ընտրեցին, որ բան է, մարդասպանութիւն, կամ մի մեծ վէճ և կտմ կռիւ պատահի, այն ժամանակ կարողանան զնալ նրա մօտ, որ իրանց գործը քննի և արդար դատաստան անի: Իսկ իրանք իրանց մէջ կառավարւում էին էլի առաջւայ պէս՝ ի-

րանց սովորութիւնների համեմատ: Միայն մեծ
գործ պատահած ժամանակ ինքը՝ Ռուդոլֆն
էր գալիս Շւեյցարիա ու իր արդար դատաս-
տանն անուժ բոլոր ժողովրդի աչքի առաջ, բայ
երկնքի տակ: Այս ամենի փոխարէն էլ շւեյցա-
րացիք խօսք տւին, որ պատերազմ եղած ժա-
մանակ զերմանացոց տէրութեանը օգնութիւն
հասցնեն. և իսկ որ նրանք իրանց սիրելի թա-
գաւորի համար իրանց արիւնը չէին խնայում:
Ռուդոլֆն էլ իր կողմից՝ իր մօտն եղած շւեյ-
ցարացիների հետ այնպէս քաղցր, այնքան
լաւ էր վարւում, որ իսկի չեղած: Շւեյցարա-
ցիք իրանց համար լաւ ապրում էին սարե-
րումը՝ հանգիստ ու բաղդաւոր, առանց մար-
դու զիպելու:✕

Բայց շատ չքաշեց նրանց ազատութիւնը:
1291 թւականին Ռուդոլֆ կայսրը մեռաւ և
նրա տեղը զերմանացոց զահր նստեց նրա Ալբ-
րեխտ որդին: Սա շատ ժլատ ու խստասիրտ,
գոռոզ ու անմատչելի մարդ էր. նրան ոչ տես-
նել էր լինում և ոչ էլ հէտը խօսել: Նրա ուշքն
ու միտքը շատ հարստանալն ու շատ հողեր
խլել ու ձեռք գցելն էր միայն: Ասպետները,
որոնք Շւեյցարիայում հողեր ունէին, ուզում
էին շւեյցարացիներին էլ, ինչպէս Գերմանիայի
միւս տեղերում, ճորտեր դարձնեն: Հէնց այդ

ասպետներն էին, որ Ալբրեխտին գլխից հանեցին. նրան պատմեցին, թէ շւեյցարացիք հպարտ, ինքնակամ ժողովուրդ են, թէ նրանք բազմաթիւ հօտեր ունեն և այլն: Թագաւորն էլ այս ամենը լսելուց յետոյ ցանկացաւ, որ անպատճառ, ինչ էլ որ լինի, այդ հարուստ երկիրը նւաճի և իր ձեռքը դրի:

Նա առաջ սպառնալիքներով պահանջեց շւեյցարացիներէից, որ իրանց կամքով զան ու հպատակւեն իրան: Բայց շւեյցարացիք ոչ վախեցան նրանից և ոչ էլ եկան նրան խոնարհելու:

Դրա վրայ Ալբրեխտը կատաղեց. Շւեյցարիա ուղարկեց իր երկու տեղակալներին (լանդֆոխտ) — չեսլերին ու Լանդսբերգին, և սրանց լիակատար իրաւունք տւեց, որ ինչ ուզու՞մ են անեն, միայն թէ նւաճեն այդ ինքնակամ, իր ասածի ազգին: Տեղակալները Շւեյցարիա հասան թէ չէ, իսկոյն սկսեցին սարսափելի, անասելի բաներ անել: Նրանք թոյլ չէին տալիս, որ շւեյցարացիք իրանց ապրանքները երկրիցը դուրս բերեն ու ծախեն. ուրիշ երկրներից բերւող ապրանքներից հարկ էին առնու՞մ. մի չնչին յանցանքի համար, իբրեւ տուգանք, փող էին վերցնու՞մ:

Ծանր էր, շատ էր ծանր այդ ամենը շւեյ-

ցարացիներին. բայց ի՛նչ անէին. նրանք դեռ
չէին մոռացել հանգուցեալ թագաւորի բարի
քնաւորութիւնը, նրա արած լաւութիւնները
և այդ էր պատճառը, որ ամեն ինչ տանում
էին առանց տրտնջալու:

Բայց քանի զնում էր, նեղութիւններն այն-
քան շատանում ու աւելի խիստ էին դառնում:
Ամեն տեղից օրէցօր աւելի վատ համբաւներ
էին գալիս:

Մի օր իրիկնադէմին, մի ձկնորս, մի հովիւ
ու մի որսորդ՝ հաւաքւելով երեք կանտոնի լճի
ափին, խօսում էին իրանց գործերից. հովիւը
իր խաշներից էր խօսում, ձկնորսը՝ ձկներից,
խակ որսորդն, ի հարկէ, իր սիրելի որսերից էր
պատմում: Յանկարծ, հեկեկալով նրանց մօտն
է վազում շւեյցարացի Կոնրադ Բաումգարտենը,
արիւնի մէջ կորած:

— Ի սէր Աստծու, ասում է նա ձկնորսին,
ինձ անկացրու լճի միւս ափը. ի՛նչ ուզում է
լինի, ի՛նչ ուզում ես արա՛, միայն թէ ինձ
ազատիր. . .

Տեղակալի պահապանները, Բաումգարտե-
նի ետեւիցն ընկած, հալածում էին նրան: Սպա-
ներից մէկը, մի քանի զինւորների հետ, մտաւ
խեղճի տունը, ինչ լաւ բան որ տեսաւ՝ վեր-
ցրեց, և կարծես այդքանը դեռ հերիք չէր, նրա

կնոջն էլ խայտառակեց: Այս ամեն բռնութիւնները տեսնելուց յետոյ, Բաղդադարտենն էլ չկարողացաւ համբերել ու տեղնուտեղը սպանեց սպային: Բայց մինչև նա կը պատմէր իր դարդը, սաստիկ փոթորիկ բարձրացաւ. ձկնորսն էլ սիրտ չարաց խեղճ մարդուն լճի միւս ափն անց կացնել:

Նրա բազդիցը հէնց այդ րոպէին նրանց մօտն եկաւ Վիլհելմ Տելլը: Սա չդիմացաւ Բաղդադարտենի աղաչանք ու պաղատանքներին և ձկնորսին ասաց, որ յետ անի կապած մակոյկը:

— Է՛հ, ինչ լինում է թող լինի, ասաց Տելլ. յոյսներս դնենք Աստծու վրայ. ինչքան որ ուժ կայ ինձանում՝ կը փորձեմ, Բաղդադարտեն եղբայր. դատաւորների ձեռքից ես քեզ կ'ազատեմ, իսկ փոթորիկից թող Աստուած ազատի: Դու էլ, ձկնորս եղբայր, կնոջս կը մխիթարես, եթէ, բան է, Աստուած մի արասցէ, դիտիս մի փորձանք զալու լինի. նրան կ'ասես թէ ես արի այն, ինչ որ պարտաւոր է անելու ամեն մի քրիստոնեայ:

Այս ասելուց յետոյ Տելլն ու Բաղդադարտենը մակոյկ նստեցին ու գնացին: Լիճը սաստիկ կատղած էր, ալեկոծւում էր և մակոյկը տաշեղի նման այստեղից այնտեղ գցում: Բայց Տելլը, որ թիավարելում լաւ վարպետ էր, կա-

րողացաւ խեղճ մարդուն միւս ափն անց կաց-
նել ու այդպիսով ազատել տեղակալի զինւոր-
ների ձեռքից: Հէնց որ նրանք նաւակի մէջ
նստած ափից մի քիչ հեռացան, տեղակալի
զինւորներն եկան, ու տեսնելով որ արդէն
բանը բանից անց է կացել, ճարները կտրած՝
ուզեցին իրանց վրէժը որեւէ մէկից հանել: Գիրու-
ցան արին խեղճ հովւի հօտերը և կրակ տւին
նրա ազքատիկ տունն ու տեղը այրեցին:

Մտքի տունն ընկած, գլուխը քաշ, նստած
էր իր տան դռանը հարուստ շէյցարացի
Շտաուֆախերը: Երէկ նրա տան մօտովն անց
էր կենում տեղակալը, որ նախանձն աչքերին՝
նայեց այն նոր շինութեանն ու ասաց. «օհօ,
տեսէք ի՞նչպէս են ապրում այստեղ շէյցարա-
ցիք: Ի՞նչ որ Թադաւորի ապրուստ է եղել
սրանց ապրուստը: Հը՛մ, մի քիչ էլ կացէք. շատ
չի քաշիլ ձեր այս տեսակ ապրուստը:»

— Վայ իմ գլխին, տունս ձեռքիցս գուրս
է գալու, ասում էր ինքն իւրան Շտաուֆախերը.
և այսպիսի դառն ու տխուր մտածմունքներից
գլուխն աւելի էր քաշ գցում, կարծես սրտիցը
մի ծանր քար էին կախել: Նրա խելօք կինն
ազատեց նրան այդ ծանր ու տխուր մտքերից,
ասելով.

— Էլ ի՞նչ ես գլուխդ քաշ գցել. ի՞նչ տղա-

մարդ ես. գործ կատարելու, բան կատարելու տեղ՝ գլուխդ ես քաշ զցուս: Փառք Աստծու, խօ մենակ դու չես զգւած այդ անիրաւ տեղակալից. միթէ բոլոր կանտոններում քիչ մարդ կայ նրանից դժգոհ, նրան հակառակ. ի՛նչ կը լինէր, որ ամենքդ մի տեղ հաւաքւէիք և խելք խելքի տւած՝ միտք անէիք ու մի հնար գտնէիք ազատւելու այդ անօրէն ու ծանր լծից: Զէս լսել իսկի, որ մեր ծերերն ասում են.

Մէկ մարդու կռիւր կռիւ չէ,

Շատ մարդկանց կռիւր մահ չէ:

— Ժշմարի՛ւ ուր, միտք արաց ինքն իրան Շտաուֆախերը. ամօթ ինձ. իմ կինս՝ թոյլ կնիկարմատ տեղովը, ինձ խելք է սովորեցնում. տես իսկի խելքս կտրե՞լ է. ի՛նչ տղամարդ եմ ես. կինս ինձանից համարձակ է, թէև նա կնիկարմատ է, ես տղամարդ:

Այս ասելով, նա վեր կացաւ նստած տեղից ու ձեռքը ճակտին քսելով՝ մտածում էր, թէ ի՛նչ կը լինի իր ընտանիքի վիճակը, եթէ գործը չյաջողւի: Նա մտածում էր և տեսնում, որ այդ դէպքում իսկ որ շատ դառնութիւններ կը գայ իր գլխին և որ իր ընտանիքն էլ չի պրծնիլ այդ ցաւերից: Շտաուֆախերը ինքն իրան ասում էր. «պատերազմի, կռւի ժամանակ ջիւր ու ցան կը դառնան խաշները, շատ ու շատ

Հայրեր կը կոտորւեն, քանի քանի տներ կը կործանւեն, հազարաւոր կանայք ու երեխաներ որք և այրի ու անօգնական կը մնան... Բայց նրա կին Գերտրուդը իր հօրից պուր չէր լսել հին պատմութիւններ. նա գիտէր թէ ինչպէս են շեյցարացիք կռիւներ արել իրանց հարեան ազգերի հետ. նա լսել էր, որ իրանց պապերն արիւնոյ ու ճակատի քրտինքով էին ներկել ու պարարտացել իրանց հողերը:

— Ի՞նչ անենք, այ մարդ, ինչո՞ւ ես այդպէս վախենում կռից ու աւերմունքից, ասում էր Գերտրուդը. մնաս չկայ, թող ձեզ կոտորեն. կարծես թէ մեզ՝ կենդանի մնացածներին, էլ ուրիշ ճար չի լինիլ. ի՞նչ ես կարծում, վախենում ես որ ձեզանից յետոյ մենք իսկոյն կ'ընկնենք թշնամու ձեռքը, որ էլ բան չմնայ թէ մեր գլուխը չբերեն: Զէ, այդ կողմից միամիտ կաց. մենք էլ մեր թոյլ տեղով ազատւելու դուռը կը գտնենք: Փառք Աստծու, ի՞նչ կայ. ժայռեր շատ կան. այս բարձր ժայռերից ինքներս մեզ կը գցենք անդունդներն ու կը պրծնենք նրանց ձեռքից:

Կնոջ վերջին խօսքերը շարժեցին Շտաուֆախերի սիրտը. կարծես այդ խօսքերը տգամարդութիւն ու համարձակութիւն տւին նրան: Նա բարձրացրեց մինչև այն ժամանակ կախ

դցած գլուխը, գրկեց կնոջն ու ասաց նրան.

— Զէ՛, ով քեզ պէս արտոտ կին ունի, նրա համար աշխարհիս երեսին սարսափելի բան չկայ. նա վախ չունի, ուրախութեամբ կռիւ կ'երթայ հայրենի հողի համար. քեզ նման կին ունեցողն իր կեանքը չի խնայիլ իր հայրենիքի օգտին զոհելու: Դու տանը կաց, քո տնտեսութիւնդ արա. միայն տես, աչքդ քեզ վրայ պահիր, որ ամեն մի ուխտ գնացող օտարական, ամեն մի վարդապետ, որ մեր տան շէմքովն անց կենան հանգստանալու համար, առանց կուշտ կերակուրի չմնան: Ես գնում եմ կանտոնները, որ ման գամ ու գտնեմ այնպիսի րնկերներ, որոնք հայրենիքի համար կարող են իրանց անձը զոհել:

Ճէնց այդ միջոցումն էր, որ տեղակալն սկսեց մի բանդ շինել տալ Ալտդորֆում, անհնազանդ շէյքարացիների համար: Այդ շինութեան վրայ շատ ժողովուրդ էր բան անում. էլ ծեր ասես, էլ կին, էլ երեխայ, նրանց համար մէկ էր, ո՞վ էր հարցնում, թէ բան կարո՞ղ է անել թէ ոչ. բոլորին էլ զօռով քշում էին այնտեղ և քար ու հող կրել տալիս, որ գործը շուտով գլուխ դայ: Յոգնածութիւնից ոտները հազիւ հազ քաշ տալով, խեղճ ժողովուրդը քար էր կրում ճէնց իրան համար շինւելիք բանդի

Համար. իսկ վերակացուն՝ կոշտ ու կոպիտ յիշողներ տալով, աշխատեցնում էր բանւորներին:

Յանկարծ, որտեղից էր որտեղից չէր, մի թմբուկի ծայն եկաւ: Զինւորների մի խումբ էր գալիս. հանդիսաւոր կերպով ձեռներին մի երկար ձող բռնած, որի ծայրին մի գլխարկ էր դրած, ծանր ու մեծ քայլերով առաջ էին շարժւում: Ժողովրդի բազմութիւնը զարմացած՝ ընկել էր զինւորների ետեւից և գնում էր ու չէր հասկանում, թէ սա ինչ նոր բան է հնարել տեղակալ չեսլերը: Զինւորներն այդ ձողը անկեցին դետին. իսկ սպան բարձր ձայնով կարգաց տեղակալի հրամանը: Չեսլերն ուղղում է իմանալ, թէ ո՞վ է իրան հնազանդւում և ո՞վ չի հնազանդւում. և դրա համար էլ պահանջում է, որ իր գլխարկին էլ նոյն պատիւը տան, ինչ որ իրան են տալիս: Նա հրամայւմ է, որ այդ գլխարկի մօտով ամեն մի անցուղարձ անող իր գդակը վերցնի և գլուխ տայ: Իսկ ով որ այս հրամանը չկատարի, նա կը զրկւի իր ազատութիւնից և ունեցած չունեցածից:

Ունտերվալդեն կանտոնի բաներն էլ սրանից լաւ չէին: Տեղակալի սպաններից մէկը եկել ու քշել տարել է ծերունի Միլխթալի եղները: Միլխթալի որդի Առնոլդը չկարողացաւ դիմանալ այն անպիտանի հասցրած վիրաւորանքին.

զորս դու պատւիրեցեր, մի լաւ ծեծեց նրան, ճիպոտն էլ վրան կոտրատեց: Վախենալով հալածանքից ու կամենալով կեանքն ազատել իր ծերունի հօր սիրուն, որովհետեւ նրա մինուծարն էր, նա փախաւ գնաց մի ուրիշ կանտոն. բայց մի սարսափելի բան պատահեց: Տեղակալը նրա հօրից պահանջեց որ որդու տեղն ասի: Ծերը երդում կերաւ, որ ինքն էլ չգիտէ թէ որտեղն է իր որդին: Այն ժամանակ այդ անաստւածը կանչել տւեց դահլիճներին, հրամայեց որ խեղճ ալեորին վեր գցեն գետին ու աչքերը հանեն, ասելով. «Լաւ, ասենք թէ որդիդ այստեղ չի, դու խօ իմ ձեռքի՛ս ես»: Դեռ այդ ոչինչ. կարծես եղածը քիչ էր. խեղճը ինչ ունէր չունէր՝ ձեռքից խլեցին, և նա դռնից դուռ ընկած, կոյր աղքատի նման մի փայտ ձեռքին, ողորմութիւն էր հաւաքում Աստուած սիրողներից: Տեղակալի ձեռքից փախած ու թաք կացած որդին զարհուրանքով լւեց այդ տխուր համբաւը. այդ օրւանից Առնոլդը վճուեց, որ ինչ էլ լինի, հօր վրէժն անպատճառ հանի:

— Տեսէք, հիմիկւանից ձեզ ասում եմ, ասաց նա Շտաուֆախերին ու Տելլի աներ Վալտեր Ֆիւրստին. եթէ դուք ձեր տների ու հօտերի պատճառով վախենաք ու տեղակալի առջև վիզ ծռէք, այն ժամանակ ես իսկոյն կը

զնամ սարերը, կը հաւաքեմ բոլոր հովիւներին ու նրանց կը պատմեմ այս բոլոր չարագործութիւնները: Մի՞թէ երեսպայութիւնից մեզ զուր տեղն են նետաձգութիւն սովորեցրել. մի՞թէ կացին գործածելն իզուր ենք սովորել, ասում էր երիտասարդ Առնոլդը, աշխատելով համոզել ծերերին: — Էյ ի՞նչ մարդ ենք մենք. անասունը որ անասուն է, Աստուած նրան էլ պաշտպանւելու գործիք է տւել: Վատը հէնց մենք մարդիկս ենք, որ սպասում ենք մինչև որ ուրիշները գալիս են ու մեր աչքերը հանում:

Քաջասիրտ երիտասարդի խօսքերը ծերերին սրտաթունդ արին. նրանք իսկոյն վճռեցին, առաջ մի զնան ու խորհուրդ հարցնեն այն հողատէր բարոններից, որոնք շօնեցարացիների հետ միշտ լաւ էին վարւում և հարկաւոր եղած ժամանակ միշտ օգնութիւն էին հասցնում, իսկ յետոյ իմաց տան երեք կանտոնի բնակիչներին, որ ամեն մի կանտոնից տասն ընտրւած մարդ գիշերը հաւաքւեն սարերումը մի տեղ, ու խորհուրդ անեն՝ տեսնեն ինչ են անում, ինչ չեն անում: Մինչդեռ Շտաուֆախերն ու Վալտեր Ֆիւրստը Շւից և Ուրի կանտոններում էին հայրենիքի համար ցաւողներին մէկ մէկ հաւաքում, Առնոլդ Միլիթալն էլ Ուտերվալդենում էր բանի կացել: Նա բարձրանում էր

սարերն ու այնպիսի դիք տեղերով էր գնում, որ կարծես թէ կեանքից ձեռք էր վերցրել. ճանապարհին ոչ մարդու էր պատահում, ոչ կացարանի. ծարաւելիս՝ սառցահալի ջրերիցն էր խմում:

Վերջապէս հասաւ նա Ալպեան հովիւների աղքատ խրճիթներին: Այս տեղերում արդէն լսել էին տեղակալի արարքը, և ամեն տեղ, ուր Միլիթալը պատմում էր իր անբաղդ հօր գլխին եկածը, նրան շատ սիրով և ուրախութեամբ էին ընդունում: Անկեղծ սրտով նրանք բարի գալուստ էին ասում նրան, և իբրեւ պատասխան աւստրիացիների տւած նեղութիւններին, նրանք վեր էին բերում պատերից կախ արած ժանգոտած սրերը: Շւեյցարիայի ամեն մի անկիւնում, երբ Առնոլդը տալիս էր Շտաուլֆախերի ու Վալտեր Ֆիւրստի պէս պատուաւոր մարդկանց անունները, իսկոյն ամեն լսողի աչքերից քաջութեան կրակ էր թափւում. ամենքն էլ երգւում էին, որ ամեն բան կ'անեն, ինչ որ նրանց ասեն, ինչ որ հրամայեն:

— Հայրենիքի համար ամեն ինչ կը զոհենք, թէկուզ մեր կեանքը, ասում էին նրանք:

Առնոլդն այդպէս մի տնից միւս տունը մտնելով, տեսաւ ու խօսեց իր կանտոնի բոլոր գիւղացիների հետ և վերջապէս իր հայրենի

ձորը հասաւ: Այստեղն էր նրա խեղճ հայրը. կոյր ու աղքատութեան մէջ՝ պառկած էր նա յարդի վրայ, որ բերել ու փռել էին նրա տակը նրան խղճացողները: Առնուղը տեսաւ իր խեղճ հօրը, բայց լաց չեղաւ. նա իր դարդը ցոյց չէր տալիս. իր ցաւը նա թաքցրել էր սրտի խորքումը: Նրա միտքն այն էր միայն՝ թէ ինչ պէս անի, որ կարողանայ հայրենիքն օտարների ձեռքից ազատել:

Էլ տեղ չկար, որ նա եղած չլինէր. էլ սարերի կիրճեր, էլ խոր ու մութ ձորեր չթողեց, ամեն տեղ մտաւ ու ամեն տեղ էլ ժողովրդին ապստամբութեան յորդորեց: Դեռ այդ ոչինչ նա վարդապետի շոր հագած՝ ներս մտաւ աւստրիացիների երկու ամուր բերդերը ու ինքն իր աչքովը տեսաւ ու իմացաւ նրանց զօրութիւնը:

Ահա այսպէս, իր կեանքը միշտ վտանգի ենթարկելով, այս երիտասարդը մի երկու շաբաթում ամեն ինչ կարողացաւ պատրաստել մինչև այն որոշած օրը, երբ երեք կանտոններից ընտրւածները ամենն էլ մի տեղ պէտք է հաւաքւէին, վերջին անգամ ընդհանուր խորհուրդ անելու համար: Վերջապէս այդ օրն էլ հասաւ: Լուռ ու հանդարտ գիշեր է: Անտառապատ բարձր սարերը, ունքները կախ գցած,

նայում են դէպի Ռիւտլիի ծորը: Հեռւից երեւում է Փիրվալդշտէտեան լիճը. այնտեղ միանում են իրար երեք կանտոնների սահմանները: Լուսնկայ գիշեր է. լուսնի պայծառ լոյսի առաջ սառցյցները պսպղում են հազար ու մի փայլով. տարին տասներկու ամիս ձիւնով ծածկւած սարերի ահագին շղթաները նոյնպէս պայծառ փայլում են:

Ահա այն սարի նեղ ու կեռումեռ կածաններովը դէպի ցած են գալիս մի տասը հոգի հասարակ գիւղացիներ: Սրանք Ունտերվալդեն կանտոնի ընտրւած մարդիկն են: Ամենից առաջ գնում է Առնոլդ Միլխթալը: Այս խեղճ հովիւները, տունն ու տեղը թողած, ով գիտէ ինչ հեռու տեղերից վեր են կացել ու եկել, որ խորհուրդ անեն ու իրանց գլխի ճարը տեսնեն: Դրանցից երկուսն իրար հետ չունեն, մէկմէկու հետ թշնամի են և այս քանի տարի է, որ մի կտոր անպէտք հոգի համար իրար միսն են ուտում. բայց ինչ կ'ասես որ հիմա դրանք ամեն ինչ մոռացել են ու իրանց թշնամութիւնը մի կողմը դրած, իրար ձեռքից բռնած, գնում են ներքև:

Ամենից շուտ տեղ հասան Ունտերվալդեն կանտոնի մարդիկը. նրանք իսկոյն ձորի մէջ կրակ վառեցին ու կրակի չորս կողմը նստոտած,

Ֆինացածներին սպասեցին: Բայց այդ էլ երկար չքաշեց. միւս կանտոնցիներն էլ շուտ եկան:

Լճի երեսին մի մակոյկ երեաց. նրա մէջ նստած էր Շտաուֆախերը՝ Շւիցի տասն ընտրւած մարդկանց հետ: Դեռ ափը չհասած, նրանք զոռալով բարեւում են Ունտերվալդենից եկածներին: Ահա նրանք էլ տեղ հասան և դուրս եկան մակոյկից. ամենքն էլ զինւած էին աղեղներով, նետերով ու հին, իրանց պապերից ֆինացած սրերով: Նրանք եղբայրաբար, ուրախ ուրախ բարեւում են ու ձեռք տալիս իրանցից շուտ եկած ունտերվալդցիներին. թէև իրար առաջին անգամն էին տեսնում, բայց այնպէ՛ս սիրով էին իրար հետ խօսում, որ տեսնողը հէնց կ'իմանար թէ սրանք վազուց են մէկմէկու ճանաչում: Ամենքն էլ իրար հետ մի սիրով ու մի ցանկութեամբ էին կապւած. բոլորն էլ մի սիրով էին սիրում իրանց հայրենի սարերը. ամենքն էլ մի՛ ցանկութիւն ունէին՝ պաշտպանել իրանց կանանցն ու երեխաներին:

Ահա ֆինացածներն էլ եկան. բարձրում՝ Ժայռերի վրայ երեացին նրանք: Զինւած, չափեր ձեռներին՝ լուսաւորելով իրանց խոր ու մութ տեղերով ընկած ճամբան, գալիս են ներքև: Սրանք էլ Ուրի կանտոնի ընտրւածներն են: Նրանց առաջնորդում է Տելլի ծերունի աներ՝

Վալտեր Թիւրստը: Դրանց հետ գալիս է նաև զառամած, ուժից ընկած քահանան, զաւազանը գետնին դէմ տալով, տմբտմբալով. երևում է որ շատ յոգնած է, ոտները զօռով է փոխում: Բայց չնայած գիշեր ժամանակին ու ճանապարհի դժւարութեանը, նա՝ ինչպէս հաւատարիմ հովիւ, չի ուզում իր հօտն անտէր թողնի:

Մենակ քաչ որսորդ Վիլհելմ Տելլըն է պալաս. Շտաուֆախելը նրան էլ էր կանչել այստեղ՝ Ռիւտլի. բայց որսորդը նրա ձեռքը սեղմելով՝ ասել էր.

«Ինձ ասելն ի՞նչ հարկաւոր է. մի՞թէ Տելլըն վտանգի ժամանակ մենակ կը թողնի իր ընկերներին, այն Տելլըն, որ գառանն էլ ազատում է անդունդը գլորւելուց: Ինձ խորհրդի մի՛ կանչէք. ախր դարտակ խօսքերով ես ի՞նչ օգնութիւն պիտի հասցնեմ ձեզ: Ձէ՛, խորհուրդն ու խօսքերը իմ բանս չեն. իմն այ սա է, — այս ասելով, նա մեկնել էր իր ուժեղ կռները: Երբ բազուկներս ձեզ հարկաւոր գան, այն ժամանակ բաւական է որ մի խօսք ասէք. մէկ էլ կը տեսնէք, որ Տելլըն կողքիւրիդ կանգնած է:»

Տելլըն սուտ ասել չգիտէ: Այս սարերու մի ամենքն էլ նրան լաւ են ճանաչում. բոլորն էլ գիտեն որ այս քիչ խօսող, միշտ ունքերը կի-

տած մարդն ի՛նչ մարդ է. հէնց այդ էր պատ-
ճառը, որ ոչ ոք չէր զարմանում թէ ինչու նա
այստեղ՝ Ռիւտլիի ձորումը չէ:

Էլ մարդ չունեն սպասելու. Վալտեր
Ֆիւրստն էր, նա էլ եկաւ: Եւ ահա երեք կան-
տոնի՝ Ուրիի, Շւիցի և Ունտերվալդենի ընտրե-
ւածները, երեսուններեք հոգի, վեր կացան ու
շրջանաձև կանգնեցին: Ծերունի տէրտէրը հրա-
մայեց, որ ամենքն էլ գետին խրեն իրանց
սրերը և մի «ամման», կամ խորհրդի կար-
գադրիչ ջոկեն իրանց միջից: Առաջ ընտրեցին
Շտաուֆախերին, բայց նա չկամեցաւ որ ինքը
լինի գլխաւորը և մատնացոյց արաց իննսուն
տարեկան ծերունի Ռեդինգին, որովհետեւ նա
էր իրանց միջից ամենից տարիքաւորը:

Եւ ահա այս մութ գիշերին, բաց երկնա-
կամարի տակ, Ռիւտլիի ձորի մէջ սկսեց խոր-
հուրդը: Այս այն խորհուրդն է, որի վրայ շեյ-
ցարացիք երգեր են կապել և այդ երգերը
մինչև օրս էլ երգում են:

Շտաուֆախերը մի քանի խօսքով պատ-
մեց, թէ ինչպէս մի ժամանակ իրանց պապերն
եկել են այս երկիրը.

— Նրանք իրանց ձեռքով մշակել են այս
աղբատ հողերը: Նրանք իրար հետ մի արիւնով
էին կապած, մի հայրենիք էր նրանց սնունդ

ու կերակուր տւել, մեծացրել: Այն ինչ ուրիշ ազգեր՝ յաղթւելուն պէս, հնազանդւում ու ընդունում էին յաղթողների իշխանութիւնը, շէյցարացիք պինդ էին պահում իրանց անկախութիւնը. նրանք միայն իրանց յօժար կամքովն են մտել գերմանացոց թագաւորի ձեռքի տակ: Մի անգամ չէ, երկու անգամ չէ, որ նրանք գերմանացիների համար արիւն են թափել: Բայց տեսէք թէ փոխարէնն ինչպէս են հատուցանում նրանք. էլ խաշների հօտեր չի մնացել, որ տարած չլինեն, էլ անտէր ու անպաշտպան ծերեր, էլ կանայք, էլ երեխաներ չմնացին, որ չարչարանքի ու տանջանքի չենթարկէին: Երբ մարդ տեսնում է, որ աշխարքումս էլ արդարութիւն չի մնացել, ասում էր Շտաուֆախերը, երբ դանակը ոսկորին է հասնում, երբ համբերութիւն ասածդ կեանք չի այլևս, այլ՝ մահ, այն ժամանակ մարդ պիտի Աստծուն աղօթք անի ու թողութիւն խնդրի և ողորմած Աստուած թողութիւն կը շնորհի այն արիւնի համար, որը նա թափում է իր աղքատիկ ունեցած չունեցածի, քաղցր ու սիրելի հայրնիքի, կնոջ ու զաւակի պաշտպանութեան համար:

Շտաուֆախերի խօսքերը ամենքի վրայ մեծ ազդեցութիւն արին: Բոլորն էլ այնպէս

վառւեցին, որ ամեն մարդ ձեռքը տարաւ դէպի իր սուրբ. ամեն մէկը պատրաստ էր հէնց այն ռոպէին գնալ յարձակել թշնամու վրայ և հանել սրտի վրէժը: Բայց տէրհայրը նրանց հանգստացրեց՝ ասելով.

— Որդիքս, աւելի լաւ կը լինի որ գործը խաղաղութեամբ վերջացնենք, եթէ կարելի է: Էհ, դեռ ով է իմանում, կարելի է Սլբրեխտ թագաւորն իսկի չդիտէ էլ, որ մ.զ այսքան նեղացնում են: Առաջ եկէք մի գանգատ ուղարկենք նրան. տեսնենք, եթէ մեր դարդերին մի դարման չեղաւ, այն ժամանակ ինքներս մեր գլխի ճարը կը տեսնենք. ինքներս սաղ լինենք ու մեր զէնքերը:

Բայց Շւից կանտոնի գիւղացիներէց մէկը, որն արդէն մի անգամ իր կանտոնի կողմից վնացել էր թագաւորի մօտ, ասաց՝ որ իրան չթողին էլ թէ Սլբրեխտի երեսը տեսնի, և հէնց ինքը՝ թագաւորն էր հրամայել, թէ «այն գիւղացուն ասէք, որ ես շւեյցյարացիներին երբ և իցէ մի ուրիշ անգամ կը մտաբերեմ»:

— Եւ, վերջապէս, Սլբրեխտից ի՞նչ լաւ բան պիտի սպասենք, աւելացրեց գիւղացին. մի՞թէ դա այն Սլբրեխտը չէ, որ անիրաւութեամբ ու առանց մի պատճառի անդադար կռիւներ է գցում իր հարևանների հետ, որ ինչ է,

ուրիշների հողերն ու հարստութիւնները իր ձեռքը գցի:

Դրանից յետոյ առաջ եկաւ Ուրի կանտոնցի ծերունի Վալտեր Ֆիւրստը:

— Եղբայրներս ու բարեկամներս, սկսեց նա, իմացած լինէք որ մենք նոր նոր շահերի ետեւից չենք ընկած. մենք ուզում ենք միայն ազատուել մեր վզին դրած ծանր լծից, որի երեսը մեր պապերը չեն էլ տեսել: Ուզում ենք որ մեզ հանգիստ թողնեն, չնեղացնեն, չզիպչեն ոչ մեր հողերին, ոչ էլ մեր կանանցն ու երեխաներին: Ուզում ենք որ մեզ չվիրաւորեն, մեզ համար բանդեր չլինեն. մեզ թողնեն որ ապրենք այնպէս, ինչպէս որ ապրել ենք մինչև օրս՝ հարիւրաւոր տարիներ հանգիստ, մեր հալալ աշխատանքով: Ելի առաջւայ պէս, ինչպէս հարկն է, պատիւ կը տանք Ալբրեխտին՝ իբրև թագաւոր մարդու. եղբայր, ով որ հողի հարկ է տալիս, թող սրանից յետոյ էլ տայ ազնիւ կերպով, ինչպէս որ առաջ էր տալիս: Կ'անենք այն՝ ինչ որ հարկաւոր է, ինչ որ մեր պարտքն է. դրանից աւելին պէտք չի: Մենք ուզում ենք միայն տեղակալներին վռնդել ու նրանց ամբողջները քարուքանդ անել, և թէ հարկաւոր լինի՝ այս բանը կ'անենք առանց կռիւի, առանց արիւնի, հարկաւոր չէ իզուր արիւն թափելը:

Թող մեր Թագաւորը տեսնի և իմանայ, որ այդ բանում մենք մեղ չունենք. մենք զէնքի ենք զիմում, որովհետեւ մինչև այդ տեղն են հաս-
ցրել մեզ:

Այդպէս, շեյցարացիք իրանց մէջ շատ երկար խօսեցին ու վճռեցին, որ սպասեն մինչև Զրօրհնէք. ասում էին, որ այն ժամանակ տեղակալի բերդը մտնելը հեշտ կը լինի, որովհետեւ կը կարծեն թէ մենք էլ ենք ընծայ բերողներէց. մեր ղժւարը բերդ մտնելն է. մտանք թէ չէ, իմացէք որ մերն է: Սրա լաւը մէկ էլ այն է, որ մինչև Զրօրհնէք շատ ժամանակ ունենք, այնպէս որ օր առաջ կարող ենք զէնքերի պատրաստութիւն տեսնել, որ բերդը մտնելուց յետոյ պաշարի պակասութիւն չլինի: Բերդը մտնելուն պէս՝ իսկոյն կրակ կը վառեն սարերումը. այդ կրակը կը լինի մեր ընդհանուր ապստամբութեան նշանը: Ո՛վ գիտէ, կարելի է, որ երբ աւստրիացիք տեսնեն թէ ամբողջ երկիրը վեր է կայել իրանց դէմ, հէնց իրանք ուզեն բանը խաղաղութեամբ վերջացնել:

Ահա թէ ինչ էին մտածում շեյցարացիք:

Մինչև որ սրանք այսպէս խորհուրդ էին անում, արեւը քիչ քիչ ընկաւ սարերի գլուխներին: Առանքն էլ ակամայ գդակները վեր առին

և սկսեցին աղօթք անել իրանց գործի յայդու-
թեան համար: Քահանան բոլորին օրհնեց
ու ասաց.

— Սիրելի որդիներս, հէնց հիմա, այս սուրբ
լուսաբացին, երբ մեր ձորերում ամենքն ևս
քնած են դեռ, եկէք երդումով հաստատենք
մեր խօսքն ու դաշինքը. այս բոլորից եղբայ-
րանանք ու երդւենք, որ մեզանից ոչ ոք իր
ընկերին մենակ չի թողնի՝ ոչ դժւար ընկած
տեղը, ոչ փորձանքի և ոչ էլ դառնութեան ժա-
մանակ: Ազատ լինենք, ինչպէս որ ազատ են
եղել մեր պապերը: Լաւ է մեռնենք, քան թէ
մեր տունն ու տեղը, մեր ընտանիքները գե-
րութեան մեջ թողնենք: Յոյսներս դնենք Աս-
տուծու վրայ ու մարդկային զօրութիւնից չվա-
խենանք. այն ժամանակ թող ինչ որ ուզում է
լինի:

Իրանց հին սովորութեան համեմատ, ամենքը միասին խորհրդաւոր կերպով երեք մատ-
ները դէպի երկինք բարձրացրած՝ կրկնեցին
երդումի խօսքերն ու եղբայրաբար մէկմէկու-
համբուրեցին: Ամենքն էլ մի տեսակ փոխւեցին,
կամ թէ, ինչպէս ասում են՝ սրտաշարժւեցին.
ինչպէս երևում էր, ով ինչ որ այստեղ տեսել
ու լսել էր, զուր չէր անցել նրա համար: Նրանք
իրար հաստատ խօսք տւին, որ լռութեամբ

ընկերներն հաւաքեն ընդհանուր գործի համար: Դրանից յետոյ շէյցարացիք կամաց կամաց ցրիւ եկան. ամեն մարդ զնաց իր տուն:

Արեւը իր պայծառ լոյսն արդէն տարածել էր ձիւնապատ սարերի գագաթների ու սառցոյցների վրայ. նա լուսաւորել էր նոյնպէս այն մարդկանց ճանապարհները, որոնք մի քիչ առաջ զաշն էին կապել, որ միասին ապրեն կամ միասին մեռնեն հայրենիքի համար:

Վիլհելմ Տելլի կին չեղւիզն իմացաւ, որ Ռիւտլիում խորհուրդ կայ, վախեցաւ, չլինի թէ տեղակալի դէմ դաւադրութիւն կազմեն և իր մարդուն էլ խառնեն այդ բանում: Չեղւիզը թէ առողջութեամբ և թէ սրտով մի թոյլ կին էր. ամբողջապէս իր ընտանիքի և տան գործերովն էր լինում զբաղւած: Երբ Տելլը գնում էր որսի, այդ խեղճ կնիկը վախը սրտից չէր հանում ու մինչև նրա տուն գալն՝ սպասելուց աչքը ջուր էր կտրում. իսկ երբ մարդը տուն էր գալիս ու պատմում, թէ ինչ տեղեր է եղել, չեղւիզը սարսափով լսում էր նրա արած անվախ քաջագործութիւնները: Ամեն անգամ, երբ Տելլը տնից դուրս էր գալիս, չեղւիզին այնպէս էր թւում, թէ նա ճանապարհը կորցրել է սառցոյցների մէջ, կամ ոտն է դուրս պրծնում ու բարձր ժայռերի գլխից անդունդն

է գլորուում, իսկ նրա ետեւից ահագին քարեր են թափւում ու նրան իրանց տակովն անում:

Մօր սիրտը նեղանում էր, երբ տեսնում էր որ Տելլն իր փոքրիկ երեխաներին նետ գցել էր սովորեցնում. այդ բռնակներին խեղճի լեղին վախից ջուր էր կտրում, մանաւանդ երբ մտածում էր, որ մի օր էլ նրանք իրանց հօր նման, կեանքից ձեռք վերցրած՝ ուրախ ուրախ ընկնելու են այդ վտանգաւոր տեղերը:

Ռիւտլիի խորհուրդը հեղձին իր համար դարդ էր շինել. ինչ անում էր չէր անում՝ այդ բանը չէր կարողանում մոռանալ. անդադար գնում էր զալիս և Տելլին հարցովփորձ անում նրանց դաւադրութեան մասին. աղաչում էր, պաղատում, որ նա այդ բանին չխառնւի, ասելով՝ որ նրա կեանքը հարկաւոր է կնոջն ու երեխաներին, որ իրանք խեղճ են, որ առանց նրան իրանք անտէր ու անօգնական կը մնան. բայց ռւմ էր ասում, ռվ էր լսողը:

— Չէ, ես չեմ կարող ընկերներիցս բաժանւել, չէ. ո՛չ կարող եմ ո՛չ էլ ուզում եմ, ասում էր Տելլը:

Հէնց այս խոսակցութիւնից անմիջապէս յետոյ էր, որ Տելլը յանկարծ վեր կացաւ ու գնաց Ալտդորֆ, հեղձիկ հօր՝ Վալտեր Ֆիւրստին տեսնելու: Հեղձիկը գիտէր, որ տեղակալ

Հեսլերը հիմա այնտեղն է. այն էլ գիտէր, որ նա չի սիրում իր մարդուն. ուստի սկսեց նրան խնդրել որ այսօր Աշտոտքի չգնայ:

Իսկ Տելլը ոչ միայն չսկսեց կնոջ խօսքը, այլև իր պստիկ որդուն՝ Վալտերին էլ հետը տարաւ, ասելով թէ պապի մօտն է տանում: Հեղձիկը վախից սրտաճաք եղած՝ մնաց տանը իր ամենափոքր երեխայի հետ. խեղճ մայրն աչքերը զցել էր իր մարդու և երեխայի քամակից, որոնք քանի գնում՝ այնքան հեռանում էին և վերջապէս այլևս բոլորովին չերևացին:

Աշտոտքի հրապարակում մի ծող էր երևում, հեսլերի գլխարկը ծայրին: Զողի կողքին երկու զինուոր են կանգնած. նրանց հրամայւած է մտիկ տան, որ այդ տեղով եկող զնացողը զուրկ ապա այն գլխարկին: Զինւորներն էլ մնացել են շարած. զուր տեղը առաւօտից մինչև երեկոյ կանգնած սպասում են. ոչ ոք չի ուզում դուրս տայ. սովորն էլ դիտմամբ ուրիշ ծանապարհով են գնում, որ ինչ է գլխարկի մօտով անց չկենան:

Բայց ահա երևաց Վիլհելմ Տելլը. նա հէնց այդ ծամբոյն էր գալիս: Նրա զէնքը մի աղեղ է, որից նա երբէք չի բաժանւում. փոքրիկ Վալտերի ձեռքը բռնած՝ գալիս է ու պատմում նրան, թէ իրանց Շւեյցարիայից դէնը՝ սարերի

քամակին ուրիշ շատ երկրներ էլ կան: Այդպէս
հայր ու որդի զրոյց անելով, իրանց համար
միամիտ գալիս մօտենում են գլխարկին. բայց
դա նրանց աչքովը չի ընկնում: Ուզում են մօ-
տովն անց կենան, յառանց իմանալու թէ բանն
ինչումն է. մէկ էլ տեսնում են, որ մի զինւոր
հրացանի սւինով կտրում է նրանց ճամբան ու
հրամայում, որ Տելլը գլուխ ապա այն գդակին:
Տելլը չուզեց զինւորի ասածը կատարի. բայց
զինւորն ասաց որ այդ անհնազանդութեան
համար նրան բանդը կը դցեն: Բանդի անունը
լսելուն պէս, փոքրիկ Վալտերը լաց եղաւ և
սկսեց օգնութիւն կանչել: Երեխայի ձայնից
հրապարակը հաւաքւեցին մի բանի դիւղացիներ,
որոնք այդ ժամանակ անց էին կենում մօտիկ
ճամբով: Վալտեր Թիւրստն էլ նրանց հետն էր:
Խեղճ երեխան պապին տեսաւ թէ չէ, իսկոյն
աչքերն արտասուքով լցւած՝ վազեց նրա մօտ,
խնդրելով որ չթողնի իր հայրիկին բանդը գցնալ:
Թիւրստը միայն հիմա հասկացաւ թէ բանն
ինչումն է: Նա ուզեց իր փեսային երաշխաւոր
լինի, բայց զինւորներն իրանց ասածի էին,
իրանց էջն էին քշում: Նրանք սկսեցին Տելլին
կապոտել, որ տանեն բանդը գցնալ:

Բայց քանի գնում էր, այնքան աւելի էր
լցւում հրապարակը աղաղակի վրայ հաւաքւած

Ժողովուրդով, որովհետև այդ լուրն ամեն տեղ հասել էր: Այդ անասելի ու չտեսնուած բռնութիւնը վրդովեց գիւղացիներին. նրանք վճռեցին Տելլին ձեռքից չթողնել և քիչ էր մնացել, որ թափւէին զինւորների վրայ:

Բայց չէնց այդ բոպէին որսկանների փողերի ձայներ եկան. «տեղակալը գալի՜ս է. տեղակալը», լսելի եղաւ Ժողովրդեան միջից: Զինւորները հէնց որ այդ լսեցին, սկսեցին առաջանից Եւելի գորգողալ, «դաւաճանութիւն է սա. ապստամբութիւն է սա, ընդդիմութիւն է:» չէնց այս խօսքումն էին, որ անտառի կողմից երևաց չեսլերը, ձի նստած. նա գնացել էր բազէով Թռչուն որսալու և հիմա իր զինւորած մարդկանցով վերադառնում էր:

— Էյ, ճամբայ տւէք, յետ քաշւեցէք, ճամբից հեռացէք, դէ՛, շճւտ: Այս ասելով՝ զինւորներին հարցրեց թէ ինչ կայ որ այսպէս հաւաքւել են:

Զինւորներից մէկը մատով ցոյց տւեց Տելլին ու. ասաց.

— Ա՛յ, տեսնում ես, մեղաւորն այս բան ու գործը կտրւած յիմարն է. սա է դալմադալի պատճառը: Զի ուզում թէ գդակին զլուխ տայ. դրա համար էլ ուզում եմ տանեմ բանիդ զցեմ: Բայց Ժողովուրդը չի թողնում:

Երեսը մուսլաժ՝ չեղերը լսեց այս խօս-
քերն ու մի քիչ լուռ կենալուց յետոյ դար-
ձաւ դէպի Տեւլլը:

— Մի՞թէ դու այնքան քիչ քիչ ես յարդում
թագաւորին և ինձ՝ նրա փոխանորդին, որ չես
կամեցել պատիւ տաս այս գլխարկին. դա հէնց
նրա համար է կախ տւած այստեղ, որ իմա-
նաճ թէ ով է հնազանդ կամ ով չէ հնազանդ:
Առաջին մարդը դու ես, որ իմ հրամանը չես
կատարում:

— Այս անգամ բաշխի՛ր ինձ, չիմանալով եմ
միղբ արել: Քո հրամանը կատարելը, որ ասես,
մտքովս էլ չի ոճց կացել:

Չեսլերը մի քիչ լռեց ու յետոյ ասաց.

— Տեւլլ, ճշմարիտ է որ ասում են, թէ
նեստ գցելում լաւ վարպետ ես. ասում են այդ
բանում քեզ հաւասար մարդ չէայ և որ դու
այս կողմերում առաջինն ես:

Մինչև հայրը բերանը բաց կ'անէր, որդին
նրա տեղը պատասխանեց.

— Այո, այո, տէր, ճշմարիտ է. իմ հայրը
հարիւր քայլի վրայ ինչ խնձոր ասես, նետով
կը կտրի, վեր կը գցի:

— Զլինի թէ սա բո որդին է, հարցրեց
Տեւլլին չեսլերը:

— Այո, տէր:

—է՞, ունես, թէ միայն սա է:

—Ա՛յ, տէր, երկուսն էն:

—Երկուսից որին ես շատ սիրում:

—Տէր, երկուսին էլ մէկ եմ սիրում:

—Դէ որ այդպէս է, լաւ: Եթէ դորդ են ասուում որ դու նեսաով խնձորը ծառից կտրուած վեր ես գցում, դէ՛, շնորքդ մէկ ցոյց տուր մեզ. քո որդու զլխի վրայից խնձորը թռցրու նետովդ: Բայց տես, Հիմիկեանից ասում եմ հա՛, լաւ Նշան առ. եթէ խնձորը մի անգամից չթրոցնես, իմացած լինես որ գլուխդ թռնցել կը տամ: Ժողովուրդն ահուդողի մէջ ընկաւ այս սարսափելի հրտմանը լսելով ու ոչ մի ծպտուն չհանեց:

**Խեղճ հայրը զուր տեղն՝ աղաչում ու պա-
ղատում էր հեպերին.**

—Ազատի՛ր ինձ այդ բանից, Առտւածդ սիրեա, թող որդեսպան չդառնամ. մի՞թէ ես ի՞նչ ձեռքովն իմ հարազատ որդու արիւնը պիտի թափեմ, ասում էր Տեյլր:

Եւ իսկ որ՝ բաւական էր ձեռքը մի քիչ
դողդողաւոր, որդուն օգտանաճ պրծած կը լինէր:
Բայց չնայերը նրան ահանջ չէր դնում.
Նա անողորմ էր, սիրտը քաւ էր կտրել:

—Աստուծո՛ւմ են որ դու անտօժոր բաներ ես սիրում, պատասխանեց նա. աստուծո՛ւմ են որ դու

մի ուրիշ տեսակ մարդ ես. քո ապրելն ու մտածելն էլ մի ուրիշ տեսակ է. հէնց դրա համար էլ ես մի անսովոր քաջագործութիւն ջոկեցի քեզ համար:

Ամենքն էլ մնացել էին զարմացած ու չգիտէին թէ տեղակալը կատաճ է անում, թէ իսկն ասում: Բայց տեղակալը մօտակայ ծառից մի խնձոր կտրեց ու դսռնալով հրապարակում հաւաքւած բաղմութեանը՝ գոռաց.

— Դէ՛, այ ժողովուրդ, դէնը կացէք, տեղ տւէք: Ութսուն քայլ չափեցէք: Տես, հա՛, ծուռ չխփես, ասաց նա Տելլին դառնալով. իմ ձեռքիս ես դու. եթէ ուղենամ, կարող եմ քեզ սպանել տալ. բայց քո վիճակը քեզ եմ յանձնում. քո ձեռքին է ապրելդ էլ, մեռնելդ էլ. թէ կարողացար սիրտդ ու ձեռներդ պինդ պահես, այն ժամանակ՝ խօսք չկայ, 'կ'ասեմ շատ լաւ նետ պցող ես:

Ոչ հետքերի թիկնապահների խնդիրը՝ որ նա իր անողորմ հրամանը փոխի, ոչ Վալտեր Ծիւրստի նրա առջև չոքելն ու աղաչելը, ոչինչ չօգնեց, բոլորն էլ զուր անցաւ: Հետքերը կարծես խլացել էր, ոչ ոքի չէր լսում: Փոքրիկ Վալտերը մօտեցաւ դետին չոքած պապին ու ասաց.

— Վեր կաց, վեր, պապի. ի՞նչ ես չոքել այդ քարասիրտ մարդու առաջ: Դարդ մի՛ անիլ.

դու ասա տեսնեմ ես որտեղ կանգնեմ: Գիտես թէ ես վախենում եմ. չեմ վախենում: Հայրիկիս նետն ինձ չի դիպչիլ. նա այնպէս նետ գցող է, որ թռչնին թռչելու ժամանակը վեր է գցում:

Հետեւը հրամայեց որ Վալտերին կապեն ծառին: Բայց երեխան իր մօտ եկած զինւորին տղամարդու պէս դէնը հրեց ու չթողեց որ իրան կապի, ասելով.

— Ի՞նչ ես անում, ուզում ես կապես. պէտք չի, չեմ ուզում, առանց այդ էլ ես ոչ շունչ կը քաշեմ, ոչ էլ տեղիցս կը շարժեմ: Իսկ եթէ կապէք, ես համ կը գողամ, համ ոտներս գետին կը խփեմ, մի խօսքով, տեղս հանդիստ չեմ մնայ:

Ճարները կտրած՝ ուղեցին դռնէ աչքերը կապեն. բայց նա այդ էլ չթողեց:

— Ի՞նչ է, հէնց իմանում էք, թէ իմ հայրիկի նետիցը վախենում եմ, ասաց Վալտերը: Միամիտ կացէք, աչքս էլ չեմ թարթիլ: Հայրիկ, սա չի հաւատում. մի ցոյց տուր է՛, ցոյց տուր որ լաւ նետ գցող ես: Այս անիրաւն ուզում է մեր գլխին փորձանք բերի: Հէ՛նց սրա չիդրու՝ նետդ գցիր ու այս խնձորը մի լաւ թռցրու:

Այս խօսքերն ասելով, նա արձակ համարձակ գնաց դէպի ծառը: Խնձորը դրին նրա

գլխին: Բազմութիւնը չուէ սարսափով նայում
էր այդ բանին:

— Զը, ի՞նչպէս ես շարժւում. կարծես
աղա լինի գլխիս, ասաց հեպերը Տելլին՝ մի քիչ
սպասելուց յետոյ: Ամեն Վամանակ զինւած ես.
ինքդ ճորտ ես՝ բայց նետը միշտ ձեռքդ է, մի
քուպէ անդամ ձեռքիցդ ցած չես զցում: Ա՛յ,
հիմա քեզ լաւ նշան. դէ՛, եթէ լաւ աղայ ես,
եթէ լաւ խփող ես, մի խփիր՝ տեսնեմ ինչպէս
ես խփում:

Տելլ աղեղը չափեց ու նետը դրեց վրան:
Բայց իսկոյն խեղճի աչքերը մթնեցին. գլուխը
շուռ տւեց ու աղեղը ձեռքից վեր ընկաւ:
Կանայքը՝ վայ կանչեցին:

— Տէր, ասաց Տելլը՝ առաջին անգամ հետ-
լերի առջև բերան բաց անելով. տէր, ինձ սպա-
նիր, ինչ ուզում ես՝ արա՛, ինչ պատիժ ուզում
ես՝ տուր, միայն ինձ ազատիր այս կրակից.
ինձ մի՛ ստիպի որ այս նշանին խփեմ, ի սէր
Աստծու:

— Չէ, ի՞նչ եմ անում քո մեռնելը. իմ ինչի՞ս
է հարկաւոր, ասում էր հետքերը. ես հէնց այն-
պէս, ուզում եմ տեսնեմ, թէ ինչպէս նետ զցող
ես: Ի՞նչ կայ, խօ կարողացա՞ր այն փոթորիկովը
Բառնդարտենին լճի միւս կողմն անց կացնել.
Իմ ձեռքիցս նրան ազատելը հեշտ էր, հա՛:

Դէ՛ էլ ի՛նչ կայ. դու որ այդպէս ամենքի համար փրկիչ ես եղել, գէ՛ թէ լաւ տղայ ես, մէկ ինքդ քեզ փրկիր, տեսնեմ ինչպէս ես փրկուած:

Տելլը նետը գետնից վերցրեց. նրա ձեռն ու ոտքը դողում էին. աղերսող հայեացքով, յոյսը կտրած, նա մէկ տեղակալի երեսին էր մտիկ տալիս, մէկ երկնքին: Իսկ չորս կողմի բազմութիւնն առաջւայ պէս վախից լուռ ու մունջ նայում էր սրան...

Յանկարծ Տելլը կապարճից մի նետ էլ հանեց, կոխեց կռնատակն ու գաղեց: Բայց այդ բանը չեսլերի աչքովն ընկաւ:

— Հայրիկ, ա՛ հայրիկ, կանչում էր երեխան ծառի տակից: Նշանիր ու խփիր, մի՛ վախենայ, ես՝ չեմ վախենում:

Տելլը ազեղը լարեց:

Այդ ժամանակ չեսլերի մարդկանցից մէկը էլ չկարողացաւ համբերել. սկսեց տեղակալին յանգիմանել, ասելով որ նա խղճմտանք չունի, քարասիրտ է. քիչ էր մնացել, որ նրա վրայ յարձակւի ու սրի բերանը տայ նրան: Բոլորն էլ իրանց ուշադրութիւնն այն երկուսի վրայ էին դարձրել և սպասում էին տեսնեն՝ սրա վերջն ինչ կը լինի:

Իսկ աղեղը քանի գնում՝ այնքան աւելի էր լարւում... Եւ յանկարծ՝ ո՛վ էր ո՛վ չէր,

բազմութեան միջից մէկը կանչեց. «խնձորը վեր
ընկաւ, խնձորը վեր ընկաւ, Տելլը դպցրե՛լ է,
խփել է խնձորին, խփե՛լ է»... .

Երեսայի պապը՝ Ֆիւրստը, վախից և ու-
րախութիւնից քիչ քնաց, թէ կանգնած տեղը
վեր ընկնի:

Պստիկ Վալտերը վերցրեց գետին ընկած
խնձորը և ուրախ ուրախ հօր մօտը վազեց:

— Հայրիկ, հայրիկ, ահա՛ խնձորը. տեսնո՞ւմ
ես որ ես ասում էի. ախր ես գիտէի, որ դու
ինձ չես խփիլ:

Տելլը որդուն գրկեց, իսկոյն չոքեց ու
սկսեց աղօթել և փառք տալ Աստծու ամե-
նակարող զօրութեանը:

Հետեւրը Տելլի ձեռքիցն յառաւ խնձորը ու
ինք իր աչքով տեսաւ, որ իսկ որ նետը ծակել
էր ու անց կացել: Յետոյ դառնալով որսորդին՝
հարցրեց.

— Իսկ այն միւս նետն ինչո՞ւ համար կո-
խեցիր կռնատակդ ու թաքցրիր:

Առաջին անդամից Տելլը չիմացաւ թէ ինչ
ասի. բայց մի քիչ լռելուց յետոյ՝ ասաց.

— Իսկի, տէ՛ր, հէնց այնպէս. մեղսնում
սովորութիւն կայ:

— Սյո՛ւ պատասխան է, որ դու ես տալիս:
Ձէ՛, դու ինձ ճշմարիտն ասա. մի՛ վախենայ,

բաց պատասխանիր. ինչ ուզում է լինի, ես քեզ բաշխում եմ, ասաց չեսլերը:

Տելլը նայեց տեղակալի երեսին ու շնչակտուր պատասխանեց նրան.

— Աստծուց թաքուն չէ, քեզանից ի՞նչ թաքցնեմ, տէր. մտքումս դրել էի, որ եթէ պատահամք նետը որդուս դիպչէր, միւս նետովն էլ քեզ խփեմ սպանեմ:

Չեսլերը երկար լռութիւնից յետոյ ասաց.

— Դէ՛հ չիմա՛ ինչ էլ որ լինի, ես խօսք սուի որ կը բաշխեմ. կեանքդ քեզ եմ բաշխում. իմ խօսքս խօսք է, ասածս՝ ասած: Բայց որովհետեւ չիմա իմացայ չար մտադրութիւններդ, դրա համար էլ ես քեզ մի այնպիսի ծակ կը կոխեմ, որ Աստծու արդար լոյսի երեսն իսկի չտեսնես: Տղե՛րք, ձեզ եմ ասում, այս բոպէին սրա ծեռն ու ոտը մի լաւ կապոտեցէք:

Ասելն ու անելը մէկ եղաւ. զինւորներն իսկոյն վրայ թափւեցին, իրանց մեծի հրամանը կատարեցին: Բազմութիւնը Տելլի չորս կողմը կտրեց. ամենքն էլ սկսեցին նրան մնաս բարեւասել: Քաջ որսորդը օրհնեց որդուն, ասելով.

— Ահա այնտեղ է քո հայրիկը, երկնքումը. նրան աղօթիր. դու միայն կենդանի լիսես, իսկ ինձ Աստուած կ'օգնի: Ինչ որ քեզ ասի, կ'երթաս մօրդ կ'ասես:

Այս ասելով, նա համբուեց Վալտերին և բազմութեանը զուգի տալով ու մնաս բարև ասելով, չեպերի ետեից ընկած՝ գնաց։ Նա շրջապատուած էր պահապաններով։ Տեղակալը վճռեց իր ասածը կատարել, այսփնքն Տելլին մի այնպիսի տեղ գցել, որ Աստծու տւած լոյսն էլ չտեսնի։ Նաւակ դրած՝ Փիրվալդշտեան լճի վրայով նրան տանոււմ էր իր Կիւսնախտ կոչւած հեռու ամրոցը։ Տելլը կսպած կապկապած՝ ընկած էր նաւակի յատակին և ինքն իր մոքում արդէն մնաս բարև էր ասում կնոջն ու որդիներին։

Նաւակոււմը նստած էին՝ բացի Տելլից ու չեսլերից, սրա զինակիրն ու մի քանի թիաւարներ։ Տելլի կապրածն ու աղեզն էլ գցել էին դեկի մօտ։

Յանկարծ սարերից մի այնպիսի քամի վեր կացաւ, մի քամի՛, որ քիչ մնաց թէ թիաւարների շունչը կտրւի վախից. նրանցում էլ հալ չէր մնացել. ամենքն էլ կարծում էին որ պրծնում չկայ, կորան գնացին։ չէնց այդ միջոցին նրանցից մէկը դարձաւ տեղակալին՝ ասաց.

— Տէր, էլ մեզ պրծնում չկայ. ամենքս էլ մի մազից ենք կախ. ո՛չ ղեկավարը, ո՛չ էլ թիաւարներս չենք իմանում, թէ ճամբան այս քարքարուտում որտեղով է գնում։ Բայց Տելլը

մեզ հետ է. նա համ աւժեղ է, համ ղեկավարել
գիտէ: Ուրեմն, աէր, ինչ էք լինի, մէկ հրա-
մայես նրան, որ մի քիչ մեզ համար ղեկավա-
րութիւն անի:

Իսկոյն յեա արին Տէլլի կապանքները:
Հետեւրը նրան հրամայեց, որ ղեկի մօտ նստի,
իսկ զրա փոխարէն խոստացաւ նրան ազատու-
թիւն շնորհի: Տէլլը նստեց ուր հարկն էր և
սկսեց ղեկավարել. բայց միւսնոյն ժամանակ
աչքի տակով նայեց տեսնի, թէ որտեղ է աղեղը.
զրանից յետոյ աչքը գցեց ժայռերին և սկսեց
ման գալ ու գտնել գուրս ցատկեղու մի յարմար
ժայռ: Յանկարծ նրա աչքովն ընկաւ վերելը
մի տափակ ժայռ: Ալիքների գլխին կախ ընկած,
մի դիք ու բարձր ժայռ էր և մեծ շնորք ու
սիրտ էր հարկաւոր, որ մարդ կարողանար
նաւակից այնտեղ ցատկել:

— Հը, տղերք, զոչաղ ժաժ եկէք, զոչաղ,
գոռաց Տէլլը թիափարներին գառնալով. մեր
դժւարը մինչև այն ժայռն է, տեսնո՞ւմ էք.
այնտեղ հասանք թէ չէ, էլ պնքան վախ չկայ:

Թիափարները, որքան իրանց ուժը կը պա-
տէր, թիերին զօռ տւին և մի երկօւ բոպէ
չանցած՝ նաւակը հասաւ իրանց ուղած տեղը:

Այդ ժամանակ Տէլլը «այ Աստուած» ա-
սելով ու իր գէնքը ձեռք գցելով, ցատկեց ու

իրան զցեց ժայռի զլուխը. իսկ նաւակն ոտքով
զրոհ տւեց ու զցեց ալիքների բերանը:

Մի ձկնորս ու իր փոքրիկ որդին լճի ափին
կանգնած՝ սարսափով նայում էին այս տեսա-
րանին. նրանք տեսան թէ ի՞նչ հրշաքով ազատ-
ւեց Տելլն ու հրձեանքով ողջունեցին այդ քա-
ջասիրտ աղամարդուն: Նրանք պատմեցին Վիլ-
հելմ Տելլին, որ նրա բռնւելուց յետոյ շեյցա-
րացիք մի քիչ կոտորւել են:

— Գնա կնոջս մօտն ու ասա, որ ես ա-
զատւել եմ, բայց դեռ թաք եմ կենալու: Ո՛վ
գիտէ, մի՞ գուցէ տեղակալն էլ ազատւի, ասաց
Տելլը ձկնորսին, որը նշոյնպէս մասնակցել էր
Ռիւտլիում եղած խորհուրդին: Իսկ աներոջս
և առհասարակ Ռիւտլիում եղածներին կ'ասես,
շարունակեց Տելլը, որ դարդ չանեն ու քէֆները
քոք պահեն: Կ'ասես որ Տելլի ձեռքը հիմա
ազատ է, և նրա անուէր կ'ելնի ու նրա մասին
ամենքն էլ կը սկսեն խօսել: Իսկ հիմա որդիդ
թող առաջս ընկնի ու ինձ տանի Բրունին,
որովհետև իմ այնտեղ լինելս հարկաւոր է:

Ինչքան էլ ձկնորսը հարցուփորձ արաց
Տելլին, թէ գնում է Բրունին ի՞նչ անի, ինչ
կայ, ինչ չկայ, որսորդը ոչինչ պատասխան
չտւեց. երեխայի հետ միասին ճամբայ ընկաւ
ու արագ արագ, նեղ կաժանր բռնելով, զնաց

դէպի անտառ: Առանց հանգստանալու, համարեա վազէվազ երեք վերստ ճամբայ գնալուց յետոյ, նրանք հասան Բրունին: Այնտեղից մի զառիվայր ճամբայ տանում էր Կիւսնախտ. այստեղ ձկնորսի տղան Տելլին թողեց ու վերադարձաւ տուն:

Այս ճանապարհի երկու կողմն էլ մռայլ ժայռեր էին պատել. նրանցից մէկը, որ կորել էր թփերի մէջ, մի քիչ առաջ էր ցցւել. հէնց այդ տեղ կանգ առաւ մեր քաջ որսորդը թուլացած՝ նստեց քարէ նստարանի վրայ, որ շինւած էր յոգնած ճամբորդների համար: Վիլհելմ Տելլը մտքումը գրել էր որ մի կտրական բան անի: Նա գիտէր որ, ծէրը մի՛ արասցէ՝ տեղակայն եթէ դուրս գայ ափը, հէնց այս ճամբովն է գնալու Կիւսնախտ:

Տելլը մտքումը դրեց՝ թաք կենայ թփերի մէջ և այնտեղից նետով խփի ու սպանի չեւիերին. «ես էլ կը փախչեմ դէպի ժայռերը, կը թաքնւեմ ու նրա մարդկանց ձեռքիցը կը պրծնեմ», ասում էր ինքն իրան:

Մտածումները տակ նրա սիրտն ա՛յնպէս էր ճնշւած, որ կարծես թէ մի ծանր քար էին դրել վրան: Մինչև այսօրւան օրը Տելլը մարդու վրայ, մի սնգամ էլ է, ձեռք չի բարձրացրել. միշտ սպանել վեր է գցել վայրի կենդանիների

և զազաններէ, ուրիշ ոչինչ, իսկ Հիմա իր նման մարդու պիտի սպանի, մարդասպանի անուն ստանայ: Ախր մի բան էլ կայ. նա չարագործ հետերի կատաղութիւնից պիտի պաշտպանի իր կնոջը, երեսաներին ու քաղցր հայրենիքը: Այս մի նետով Տելլը կ'ազատի իր հայրենի երկիրը...

Նա երկար սպասեց. անհամբերութեամբ նայում էր դէպի ուղին և շատ նայելուց աչքերը ջուր կարեցին: Մօտիկից մի քանի մարդ անց կացան, բայց ոչ մէկն էլ չէր իմանում, թէ տեղակալ հետերը երբ է անցնելու:

Արմզարդա անունով մի գիւղացի կին էր իր փոքրիկ երեսաներն առած՝ դուրս եկաւ, կանգնեց ճամբին: Այդ կինը լսել էր, որ այդտեղով անց է կենալու հետերը և դրա համար էլ եկել էր այստեղ սպասելու մինչեւ նրա գալը, որ ընկնի նրա ոտները և խնդրի՝ իր մարդուն հանել տայ բանդից: Տելլի և Արմզարդի մօտ մի քանի հոգի էլ հաւաքւեցին: Յանկարծ, մի ձիաւոր ձին քշելով, ճամբովն անց կացաւ, գոռալով՝ «տեղակալը, տեղակալը գալիս է:»

Ինչպէս որ վերեն էլ ասինք, ժայռերից մէկը քիչ առաջ էր ցցւել՝ դէպի ճամբան. այդ ժայռի գլուխը պատած էր թփերով: Հէնց որ Տելլը ձիաւորի խօսքերը լսեց, իսկոյն տեղիցը

վեր ցատկեց, մտաւ թփերի մէջն ու կորաւ։
Իսկ գիւղացի կիինն իր երեխաների հետ գնաց
Ճամբի մէջտեղը կանգնեց։

Վերջապէս դուրս եկաւ հետերն իր զինակրի հետ միասին, երկուսն էլ ձի նստած։
Արմզարդան վազեց ձիերի դիմաց ու նրանց
առաջը կտրեց։

— Ի՞նչ ես ուզում. հեռու կաց ճամբից.
Ճամբայ տուր, գոռաց տեղակալը։

— Տէր, Աստուած սիրես, խեղճ եմ, ազատիր իմ մարդուն, արձակիր նրան, ասաց խեղճ կիինը։ Նա գնում էր սարերը խոտ հաւում, դրանով մեզ պահում։ Այժմ ահա վեց ամիս է, որ նա բերդումը նստած՝ քո զատաստանին է սպասում. մենք էլ առանց նրան մնացել ենք մի կտոր չոր հացի կարօտ ու քիչ է մնում քաղցածութիւնից մեռնենք։

— Հեռու կաց, կ'որիր, դէ՛. լաւ ժամանակ ես գտել. խօսք բան ունես ասելու, ե՛կ Կիւսնախտ. հիմա դրա ժամանակը չէ, աւում էր հետերի գինակիրը։

Բայց կիներ տեղիցը չէր շարժւում, կանգնել էր ու լաց էր լինում։

Հետերը բարկացաւ. հրամայեց որ բռնեն նրան. բայց Արմզարդան ձիու սանձը բռնելով, լացի ձայնով ասում էր.

— Զէ՛, ինչի՞ց եմ վախենում. էլ ի՞նչ ունեմ
կորցնելու, որ կորցնեմ: Ինչ էլ, երեսաներիս
էլ գցիր ձիուդ ոտների տակն ու կոխկրտիր:
Աչքերդ չռում ես, կարծես վախենում եմ.
Ինչքան ուզում ես չռիր. տունս քանդւել է ու
պրծել. այնքան անբաղդութիւն տեսայ, որ է՛լ
ինձանում յոյս չմնաց:

Եւ իսկ որ, Արմդարդան իր երեսանների
ձեռքից բռնած՝ ընկաւ ձիերի առաջ ու գոռաց.

— Կո՛խ տուր, կո՛խ տուր որք ու անտէր
մնացած բալաներիս. քշի՛ր, ձիդ քշի՛ր ու անց կաց
մեզանով: Մեռնենք ու պրծնենք քո ձեռքից
լա՛ւ է, քան թէ այսպէս ապրենք: Ել բան չմնաց,
որ դու մեր գլուխը չբերես: Սեւանայ քո օրը,
ոնց որ մեր օրը սեւացրիր:

Յէնց այս միջոցին տեղակալի առաջ դուրս
եկաւ մի գիւղական հարսանիք, իրանց դափու-
ղուռնով: Հարսնիքւորների խումբն այս սրտա-
ճմլիկ պատկերը տեսնելուն պէս՝ տեղնուտեղը
սառեց ու կանգնեց. իսկ զուռնաչիւների ձայնն
այնպէս կտրւեց, որ կ'ասես փոքներն ընկաւ:

— Է՛յ, ծառաներս, ո՞րտեղ էք. եկէ՛ք այս
խելքից գնացած կնոջը քաշ տւէ՛ք, ծամբից
հանէ՛ք. ապա թէ ոչ, ի՛սկ որ, ոտնակոխ կ'անեմ
անց կը կենամ, բղաւում էր հետկերր: Սյս ի՞նչ
յանդգնութիւն է, ի՞նչ համարձակութիւն է.

այս էր մնացել. էլ հանգստութիւն չէն տալիս մարդու, ճամբան են բռնում, իրանց հարսանիք մարսանիքներով ճամբան կտրում: Անպիտանններ, շուն անիրաւներ, անիծածներ, ես ձեզ նշանց կը տամ, տեսէք ես ձեզ ինչ կ'անեմ. ձեր գլխին մի օյին բերեմ ո՞ր... այնպիսի օրէնքներ հնարեմ ձեզ համար, այնպիսի պատիժներ, որ...

Բայց յանկարծ, դեռ խօսքը չվերջացրած, հեալերը ձեռքը տարաւ սրտին ու պինդ սեղմեց... նետը դիպել էր սրտին: Նա մէկ այս կողմը, մէկ այն կողմը թեքւեց ու վեր ընկաւ ձիուց. «վայ, սա Տելլի նետն էր». այս էր տեղակալ հեալերի վերջին խօսքերը:

Եւ ճշմարիտ որ, այդ բոպէին քարի գըլխին երևաց Վիլհելմ Տելլը:

— Հը՛, ճանաչեցի՞ր նետ գցողին: Հիմա կ'ասեմ, որ սրանից յետոյ ազատ ենք, գերութեանը վերջ աւինք. մեր հայրենիքը պրծաւ քեզանից. է՛լ չես կարող վնաս տալ: Այս խօսքերն ասելով, Տելլը կորաւ ժայռերի մէջ:

Ամեն կողմից ժողովուրդը վազ էր տալիս դէպի ճամբան: Հարսանիքը ցրիւ եկաւ: Ամենքն էլ մեռնող տեղակալի չորս կողմը կտրեցին և նայում էին չարագործի վերջին տանջանքներին: Որ ասես, իսկի մէկն էլ տեղից չշարժւեց, թէ

ինչ է նրան օգնութիւն հասցնի. ոչ մէկի երեսին ցաւակցութեան նշոյլ անգամ չերեաց: Դեռ այդ ոչինչ. հէնց որ նա իր վերջին շունչը փչեց, հարսանիքի զուռնաչիւներն իսկոյն մի ժողովրդական ուրախ երգ սկսեցին ածել. ամենքը սկսեցին մէկմէկու վզովն ընկնել, իրար համբուրել, գոռալ ու գոչել:

«Ազմտ ենք, ազատ, այ եղբայրներ, բարեկամներ. մեր չարագործը սատկեց պրծաւ. սրանից յետոյ մենք ազմտ ենք նրանից, բոլորովին ազատ: Դէ՛, շուտ արեք, սարերու մը կրակներ վառեցէք. դրանով ենք իրար նշան տալու: Ամեն մարդ թող զէնք վերցնի, գնում ենք. եկէք գնանք քանդէնք բերդերը, աւերակ դարձնենք, կոտորատե՛նք նրանց դռները, փրշրե՛նք մ.ր գերի ընկած եղբայրների շղթաներն ու ազատենք նրանց»...»

Բոլոր բազմութիւնը ազմուկով ցրիւ եկաւ. այն զսուիվայր ճանապարհի վրայ քնաց միայն չեսլերի զինակիրը, որ իր տիրոջ գիակի վրայ ընկած՝ լաց էր լինում:

Տելլի կին չեղւիզը ուրախութեամբ լսեց, որ իր ամուսինը կենդանի է և շուտով գալու է տուն: Նա իր մարդուն արդէն մեռած էր համարում և շատ դառն արտասուք էր թափել նրա վրայ. իսկ այժմ իր երեխաների հետ

միասին սպասուում էր նրա տուն գալուն. բայց հանգիստ չէր կարողանում սպասել: Սեղանի վրայ դրեց ընթերիքն ու կրակ վառեց, որ իր մարդը համ ցրտից տաքանայ, համ էլ նրա շորերը չորացնի:

— Երեխէ՛ք, կրկնում էր հեղձիզն անդա-
պար. գիտէ՞ք ինչ կայ. ախար այսօր հայրիկը
գալու է, գիտէ՞ք թէ չէ. արդեօք իմանո՞ւմ էք,
որ նա ազատուել է, որ մենք ամենքս էլ ա-
զատուել ենք: Տեսնո՞ւմ էք՝ դուք ինչ հայր
ունէք. նա փրկեց, ազատեց իր հայրենիքը:
Նա մեր պարծանքն է. ձեր հօր անունովը պիտի
պարծենաք, որդիքս:

Բայց փոքրիկ Վալտերն ուզում է ցոյց
տայ, որ ինքն էլ կայ. չի ուզում, որ իրան
մոռացած լինեն:

— Մայրիկ, ասում է նա, դիտե՛ս, ախար
հայրիկիս նեւն իմ գլխի վրայից տոժալով անց
կացաւ. իսկ ես, որ ասես է՛, մի մաշի չափ էլ
չծուեցի:

— Վե՛յ, կծեմ քեզ, նաչխուն բալաս, ա-
նուշ շան. էլի դու իմ կշտին ես. Սստւած
պապը քեզ պահեց ինձ համար, ասում էր
մայրը՝ գրկելով երեխային:

— Մայրի՛կ, մայրի՛կ, հայրիկն եկա՛ւ, հայ-
րի՛կը, ուրախ ուրախ կանչեց փոքրիկը:

— Ո՞ւր է, ուր է, հարցրեց չեղւիզը: Նա մին ուզեց ամուսնու առաջը վազել, բայց տեղիցը չկարողացաւ շարժւել. ուրախութիւնից քիչ մնաց թէ վեր ընկնի. դռան շրջափայտից բռնելով, մի կերպ իրան պահեց:

Տէլլը մտաւ սենեակը. երեխայքն իսկոյն վազեցին ու հօր վզովը փաթաթւեցին: Տէլլը դառնալով դէպի իր կինն՝ ասաց.

— Աղջի, չեղւիզ, Աստուած մեզ օգնեց: Դէ՛, հիմիկանից դէնը է՛լ մենք անբաժան կը լինենք:

— Որ իմանայիր թէ որքան էի վախեցում քեզ համար, ասում էր չեղւիզը լալով ու դրկելով իր մարդուն:

— Դէ, լաւ, հանգստացիր, ամեն ինչ անց կացաւ պրծաւ. տեսնում ես, ես էլի ձեզ մօտ եմ, ձեզ հետ միասին:

— Հայրիկ, բա քո աղեղն ո՞ւր է, հարցրեց Վալտերը:

— Մի սուրբ տեղ եմ դրել, մատուռում, որդի՛ս. էլ որսի համար ինձ հարկաւոր չէ, պատասխանեց Տէլլը որդուն:

Չեղւիզը զարհուրած, յետ քաշւեց ամուսնուց՝ ասելով.

— Սպանեցի՞ր, ասա, դ՞ու սպանեցիր... այս ձեռքը... մարդասպանի՞ ձեռք է...

— Այո, տեսնում ես, այս ձեռքն է փրկել մեր երկիրը. սա է ձեր պաշտպանը, ասաց Տելլը համարձակօրէն: Ես մաքուր խղճմտանքով եմ ձեռքս դէպի երկինքը բարձրացնում:

Հէնց այդ միջոցին ներս վազեց փոքրիկ Վիլհելմը. նա գնացել էր միւս սենեակը, որ հօր համար չոր շորեր բերի:

— Հայրիկ, կանչեց նա ներս վազելով, պապը գալիս է. նրա ետեւիցն էլ մի մեծ, մեծ բազմութիւն: Քեզ են կանչում ու ասում են, որ դուրս գաս փողոցը:

Տելլը կնոջ ու երեխաների հետ դուրս եկաւ դուռը: Եւ իսկ որ, մեր քաջ որսորդի տան առաջ մեծ բազմութիւն էր հաւաքւել. Վալտեր Փիւրստն էլ նրանց մէջ էր: Տելլի որդիներն արդէն վազել էին ու գնացել նրա մօտ: Բազմութեան մէջ կանայք էլ կային, հրե- խաներ էլ: Կային և ազնւականներ, որոնք նոյնպէս խառնւել էին ապստամբների հետ: Աղջիկները՝ ձեռքներին մի մեծ ծող բռնել ու ծայրին ցցել էին սպանւած ճնւերի գլխարկը, և ծիծաղելով ու ծաղր անելով առաջ էին գալիս. երաժիշտներն էլ իրանց փողերն էին փչում:

Հէնց որ Տելլը տնից դուրս եկաւ, բազմութիւնն իսկոյն նրա առաջը կտրեց՝ կիսաշրջան կազմելով: Երաժշտութիւնը, ծիծաղը,

ուրախութեան ձայներ, բոլորն էլ նոյն բոպէին
կտուեցին: Բազմութեան միջից առաջ եկաւ
Տելլի աներ Վալտեր Փիւրսար, Միլիթալի և
Շտաուֆախերի հետ. նրանք մօտեցան Տելլին
սրտաշարժւած ու համբուրեցին նրան:

— Դէ՛, Վիլհելմ, մենք եկել ենք քեզ շնոր-
հաւորենք ու շնորհակալութիւն անենք քեզա-
նից: Մեր հայրենիքը հիմա բոլորովին լազատ է:
Ամեն ինչ այնքան շուտ, և՛ այնքան էլ լաւ
զլուխ եկաւ, որ մենք ինքներս իսկի յոյս չու-
նէինք թէ այդպէս կը լինի: Հէնց որ դու, տե-
ղակալին սպանելուց յետոյ, փախար ու թաք
կացար սաբերուժը, քեզանից յետոյ իսկոյն
կրակներ վառեցին սարերում ու բերդերի վրայ
յաճակեցին: Քո նետի ձայնն էր, որ ամենքի
մէջ ապստամբութեան շարժում գցեց: Մեր
թշնամիները յաղթեցին, շարդուփշուր եղան.
նրանց բոլոր բերդերն այժմ մեր ձեռքին է:
Այն բանդը, որ մեր ձեռքով շինուժ էինք մեզ
համար, քանդեցինք ու աւերակ դարձրինք,
հիմնովին աւերակ: Տեղակալ Լանդսբերգը առաջ
մէկ ուղեց փախչի, բայց Միլիթալն ընկաւ
նրա ետեւից, հասաւ ու բռնեց, բերեց իր կու-
րացած հօր մօտ: Ծերունին չէր ուզում նրան
բաց թողնի, բայց Լանդսբերգը երդում կերաւ,
որ էլ Շւեյցարիայում չի մնալու: Մենք մենակ

Թագաւորիցն էինք վախենում, բայց Աստուած նրան էլ իր արտօմունքների համար պատիժ հասցրեց. իր եղբօրորդու ձեռքից խլել էր նրա ժառանգութիւնը. նա էլ խփել է նրան սպանել: Եւ վերջապէս, Թագաւորի այրի մնացած կնոջ կողմից էլ մարդ է եկել ու մի Թուղթ բերել: Այդ Թղթով նա մեզ յետ է տալիս մեր առաջ-ւան իրաւունքները: Հիմա, ինչպէս տեսնում ես, Տեւլլ, սրանից յետոյ մենք ազատ ենք և Հէնց դրա համար է, որ այսքան բազմութեամբ եկել ենք քեզ շնոհաւորելու, իբրեւ մեր ազատողին: Տեսնո՞ւմ ես այս սարերը, քանի որ սրանք այստեղ են, իմացած լինես որ քո անունդ միշտ կը յիշւի, միշտ կը մնայ. երբեք չեն մոռանայ, որ Տեւլլը նետով խփեց ու իր հարազատ որդու գլխից Թռչրեց խնձորը, Թէ Տեւլն էր որ սպանեց Հեսլերին ու ազատեց Շւէյցարիան:

«Կեցցէ՛ մեր Տեւլլը, կեցցէ՛. կեցցէ՛ մեր փրկիչը, կեցցէ մեզ ազատողը, կեցցէ՛»... Այս աղմկալի գոռում գոչումներն ու փողերի ձայնը կտրեցին Ֆիւրստի խօսքերը:

Հեռւում, չորս կողմի զիւղերի զանգակների ձայնը տարածւում էր ամեն կողմ. նրանց զընկ-զընգոցը բռնել էր սար ու ձոր և ամեն տեղ արձագանք էր տալիս: Այստեղ ու այնտեղ

կրակներ էին վառուում ու պլպլում: Ամեն
կողմից լսում էին ուրախ աղաղակներ.

«Ո՛ւռա, հէյ, ուռա. ազնւո՛ւ ենք, ազնւո՛ւ.
ապրի՛ Տեղը, ապրի՛. կրցցէ՛ նա, կեցցէ՛»... .

Այս բանը 1308 թւի Կաղանդի օրն էր:

